

Kerkvaders

Getuigen van het geloof en Christelijk leven in de eerste eeuwen.

St. Athanasius van Alexandrië (295-373)

*"There has been a time in the history of Christianity,
when it had been Athanasius against the world,
and the world against Athanasius.
The need and straitness of the Church had been great,
and one man was raised up for her deliverance."*

J.H. Newman, *Development of Christian Doctrine*, 306-307.

© RIK Productions, 2014-2021

СВЯТАГО

АЛЕКСАНДРСКАГО
ПАПА

Athanasius

Jonge jaren

- 293-299 Athanasius geboren te Alexandrië (Egypte)
 - ▶ naar zijn naam te oordelen uit een Griekse familie.
 - ▶ zijn ouders waren Christen.
- 313: ging hij wonen bij bisschop Alexander waar hij secretariaatswerk deed. Hij was student van de beroemde catechetische school “Didascaleion”.
- 319: diakenwijding. voor de uitbraak van het Arianisme heeft hij al twee geschriften *egen de heidenen* en *Over de incarnatie van het Woord*.
- 323 herfst: Arius begint zich te roeren. (soms ook 318/9).
 - ▶ Arius wordt veroordeeld op synode te Alexandrië.
 - ▶ Arius zoekt en vindt echter steun in Antiochië.
 - ▶ dit leidt tot een synode in de winter van 324/325 in Antiochië ter verdediging van Arius.

Athanasius

Concilie van Nicea

- 325: als secretaris en raadgever van Alexander van Alexandrië naar concilie van Nicea.
 - ▶ hij mag kennelijk deelnemen aan de gesprekken.
 - ▶ Arius wordt hier veroordeeld en verbannen, omwille van zijn loochenen van de godheid van Christus.
 - ▶ hier wordt de geloofsbelijdenis (Niceanum) geformuleerd.
- 328: 17 april: dood bisschop Alexander
- 328: 8 juni: Athanasius patriarch/bisschop van Alexandrië, bezoekt heel zijn gebied: Egypte en Pentapolis (5 steden in Libië) in de komende jaren.
- 330: bisschop Eustathius van Antiochië moet vanwege orthodoxie (anti-ariaans) in ballingschap.

Athanasius

Eerste ballingschap (335-338)

- 331: Eusebius van Nicomedia, vriend van Arius, en familie van de keizer, krijgt invloed bij keizer Constantijn.
 - ▶ Arius keert terug uit zijn ballingschap.
 - ▶ Athanasius weigert Arius op te nemen, zelfs als de keizer een brief schrijft.
 - ▶ Eusebius krijgt steun van de meletianen, de volgelingen van Meletius die de Alexander van Alexandrië beschuldigden dat hij te vlug de lapsi in de Kerk had opgenomen.

- ▶ Athanasius wordt vals beschuldigd:
 - o.a. dat hij aan de Egyptenaren een belasting op graan en/of linnen zou hebben opgelegd
 - en dat hij de kelk van een meletiaanse bisschop tijdens de Eucharistie gebroken zou hebben.
 - (deze bisschop bleek niet eens te bestaan)
 - de keizer ontbood Athanasius naar Nicomedia.
 - hij werd echter vrij gesproken en in ere hersteld.

Athanasius

Eerste ballingschap (335-338)

- 333: Athanasius beschuldigd van moord op een meletiaans bisschop Arsenius.
 - ▶ deze werd echter levend teruggevonden in een klooster waar hij zich had verborgen.
- 335 zomer: Athanasius afgezet door de synode te Tyrus op beschuldiging van wreedheid (de hoger vermelde moord). (roverssynode)
 - ▶ de meletiaanse bisschoppen uit Egypte waren uitgenodigd samen met de ariaanse
 - ▶ Athanasius kwam met 50 Egyptische bisschoppen.
 - ▶ zij werden niet toegelaten omdat ze niet waren uitgenodigd.
- 335 7 nov. hij vertrekt nog tijdens de synode naar Constantinopel om zijn zaak te bepleiten. Hij wordt afgezet.
 - ▶ vervolgens in ballingschap naar Trier, hoofdstad van Gallië.
 - het monnikendom raakt zo in het westen bekend.
 - ▶ zijn verbanning veroorzaakte zoveel opschudding in Egypte dat de keizer besloot om de zetel vacant te laten.

Athanasius

Eerste ballingschap (335-338)

- 336: dood Arius (geb. 256).
- 337 22 mei: Constantijn sterft en het Rijk wordt in drie delen verdeeld.
- 337 17 juni: Constantijn II (337-340) verbannen bisschoppen keren terug
- 337 23 nov.: terugkeer in Alexandrië waar hij triomfantelijk onthaald wordt.
- eind 337 of begin 338:
 - ▶ tegenstanders vergaderen in Antiochië, waar Constantijn II overwintert, kiezen Pistus als bisschop voor Alexandrië olv. Eusebius van Nicomedia (bisschop van Constantinopel)
 - ▶ Athanasius verzamelt zijn aanhangers in Alexandrië => brief aan alle bisschoppen van de Kerk en aan paus Julius.
- 338: Antonius komt uit de woestijn om Athanasius tegen het arianisme te steunen, hetgeen veel indruk maakte in Alexandrië.
- vóór einde 338 schrijft paus Julius dat hij de suggestie voor een concilie voor beide partijen onderschrijft.
- tussen 338-350 schrijft Athanasius zijn tractaten tegen de arianen.

Athanasius

Tweede ballingschap (339-346)

- 339: Athanasius afgezet door de synode van Antiochië.
 - tegenbisschop Gregorius (Eusebiaan)
- 19 mrt: Gregorius neemt bezit van bisschopszetel.
 - met steun van de prefect van Egypte neemt Gregorius met geweld bezit van de zetel.
 - Athanasius vlucht naar Rome waar diverse andere afgezette bisschoppen vertoeven.
 - paus Julius I (337-352) neemt hem op.
- 341 Romeinse synode: de afzetting van Athanasius is onrechtmatig.
 - de oosterse bisschoppen weigeren naar Rome te komen en antwoorden niet op de brief die de besluiten van deze synode meedeelt.
 - Athanasius kan niet terugkeren.
 - ▶ Constantijn II sneuvelt in een oorlog tegen zijn broer Constantius.
 - deze laatste is ariiaan en regeert ook over het Westen.

Athanasius

Tweede ballingschap (339-346)

- 343(of 342) synode van Sardika (= Sofia):
 - ▶ mislukte poging om Oost en West samen te krijgen. ca. 80 bisschoppen uit het westen.
 - ▶ de oosterlingen vertrekken na de paus, Athanasius en anderen geëxcommuniceerd te hebben.
 - ▶ veel oosterse bisschoppen gerehabiliteerd.
 - ▶ in oosten leidde dit tot een vervolging van allen die Athanasius steunden.
 - ▶ veel trouwe priesters en diakens werden in ballingschap gestuurd.
 - ▶ Athanasius nam deel.
- 344:
 - ▶ keizer Constans (W. en orthodox) zond de gezanten Vincentius van Capua en Euphratas van Keulen naar Constantius (O. en ariaan).
 - ▶ zij vroegen opheffing van sancties tegen bisschoppen.
 - ▶ dit lukte
 - hun succes nog versneld omdat doorzichtige poging om hen op moreel vlak te compromitteren mislukte

Athanasius

Tweede ballingschap (339-346)

- ▶ **345 25 juni:**
 - dood van tegenbisschop Gregorius
 - concilie in Milaan: oosten weigert het arianisme te veroordelen.
- ▶ **346 21 okt.:**
 - Athanasius keert terug, een enthousiaste menigte komt hem 100 mijl tegemoet.
- ▶ **346-356 gouden jaren voor Athanasius**
 - waarin hij kan werken aan de orthodoxie in Egypte
 - waarin het monnikendom een grote vlucht nam. Hij heeft veel geschreven in deze tijd.
- ▶ **350: orthodoxe keizer Constans sterft bij opstand.**
- ▶ **351**
 - eerste synode te Sirmium
 - plaatselijke bisschop Photinus afgezet (dynamisch monarchianisme)
 - eerste Sirmium (= eerste geloofsbelijd. van Sirmium)
 - Keizer Constantius wordt alleenheerser.
- ▶ **352 paus Julius sterft.**
 - oosterse bisschoppen vragen aan Rome de afzetting van Athanasius. (niet direct uitgevoerd)
- ▶ **353 mei: synode in Rome. Athanasius vrijgesproken.**

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 353:
 - ▶ Athanasius wordt conform het besluit van 352 afgezet en moet zich bij aan het hof te Milaan gaan verantwoorden m.n. vanwege collaboratie met de usurpator Magnentius.
 - ▶ Athanasius gaat niet, want hij verwacht een aanklacht wegens hoogverraad.
- 10 aug: dood Magnentius.
 - ▶ het hof van Constantius verhuist naar Sirmium.
 - ▶ de keizer wordt zwaar beïnvloed door 2 bisschoppen uit Pannonië: Valens en Ursacius.
- okt. synode van Arles:
 - ▶ onder druk van Constantius wordt Athanasius door vrijwel alle bisschoppen afgezet. enkel Paulinus van Trier weigert => verbannen.
 - ▶ het ging niet om arianisme maar over de persoon van Athanasius.
 - ▶ paus Liberius is ontzet dat zijn gezanten ondertekenden en protesteert en vraagt aan keizer (te Arles) door gezanten Lucifer van Cagliari en Eusebius van Vercelli een nieuw concilie in Aquilea. Mislukt.
 - ▶ na een tweede vraag wel een concilie in Milaan.

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 355/6 synode van Milaan: ca 300 bisschoppen.
 - ▶ slechts 3 (later 7) bisschoppen weigeren Athanasius te veroordelen: Lucifer van Cagliari, Eusebius van Vercelli en Dionysius van Milaan.
- Alle trouwe bisschoppen worden afgezet:
 - ▶ 353 Paulinus van Trier
 - ▶ 355 Eusebius van Vercella; Dionysius van Milaan; Lucifer van Cagliari
 - ▶ paus Liberius verbannen naar Thracië (Beroa) tot 2 aug. 358. Er is een tegenpaus: Felix. ook de pauselijke legaten Pancratius en de diaken Hilarius weigeren te tekenen
 - ▶ Hosius van Cordoba (100 jaar oud toen)
- 356: Synode van Béziers:
 - ▶ Hilarius van Poitiers verdedigt (de afwezige) Athanasius en zegt dat de veroordeling van Sardica (342-3) al fout was.
 - ▶ Tegenstanders: Saturinus van Arles en Rufinus.
 - ▶ Hilarius afgezet en in ballingschap naar Frygië.

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 356 9 feb.: Athanasius vlucht uit de St. Theonas-kerk.
 - ▶ houdt zich eerst schuil in de stad
 - ▶ vlucht dan naar de kluizenaars van Egypte.
 - ▶ zware vervolging van katholieken in heel Egypte (+16 bisschoppen verbannen).
 - ▶ kerken worden in beslag genomen en aan de arianen gegeven.
- tegenbisschop een Gregorius (een andere dan de vorige tegenbisschop en ook niet de bekende kerkvader) uit Cappadocië.
 - ▶ deze vervolgt zijn tegenstanders heel zwaar.

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 357: synode in Sirmium (hof) van strenge arianen olv. Valens van Mursa (Essek) en Ursacius van Singidunum (Belgrado):
 - ▶ **tweede Sirmische formule**: verwerpen van *homousios* en *homoiousios* als zijnde onbijbels...
 - ▶ zij ordenen de Zoon gewoon onder aan de Vader (*anhomoianen*).
- 358: reactie van gematigde arianen tegen Sirmium II (olv. Basilius van Ancyra, Gregorius van Laodiceas).
 - ▶ Zij krijgen steun van keizer => *homoiousianen* in voordeel.
- nog een bijeenkomst te Sirmium in 358 (= Sirmium III)
 - ▶ 70 anhoioianen verbannen
 - ▶ *homousios* afgewezen, voor de rest anti-ariaans.
 - ▶ ondertekend door paus Liberius die daarop (358) naar Rome mocht terugkeren.
 - ▶ (-> historische moeilijkheid!)

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 358 29 aug.: volksopstand in Alexandrië.
 - ▶ Gregorius kan ternauwernood vluchten.
 - ▶ de arianen moeten hun kerken ontruimen.
 - ▶ vanaf 24 december herstelt de wereldse overheid de macht van de arianen.
 - ▶ Gregorius zal pas terugkeren 26 nov. 361.
- Athanasius blijft schrijven:
 - ▶ Apologie aan Constantius
 - ▶ Apologia de fuga sua, enz.
- 359 eerste reactie van Athanasius tegen de semi-arianen (m.n. over de godheid van de H. Geest) in 4 brieven aan bisschop Serapion van Thmuis.

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- de arianen splitsen in verschillende soorten anhomoianen, homoianen.
- onder druk van de strenge arianen wordt de geplande algemene synode gesplitst om vereniging van het orthodoxe westen en homoiousianen (sic) te voorkomen.
- Valens, Ursacius en co. stelden aan het hof het 4de Sirmium op:
 - ▶ **homoousios** veroordeeld als onbijbels in plaats kwam (ὅμοιος τῷ πατρὶ κατὰ τὰς γραφὰς ... κατὰ πάντα). Aanvaard door keizer Constantius.
 - ▶ Dit is het “gedateerde credo” zoals Athanasius het noemt
- 359 gelijktijdig twee concilies te Rimini en Seleucië

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 359 Gelijktijdig 2 concilies te Rimini en Seleucië:
 - ▶ juli: Concilie van Rimini, (400 bisschoppen, paus Liberius afwezig en niet vertegenwoordigd).
 - de gezanten van het concilie naar keizer worden misleid en ondertekenen een geloofsbelijdenis te Nicé waarin κατά πάντα geschrapd werd uit gedateerde credo. (okt. 359)
 - bijna alle vaders zwichten in de nacht van 31/12/359 op 1/1/360 voor Constantius.
 - slechts enkelen lopen er niet in: Phebadus van Agen en Servatius van Tongeren.
 - Hilarius die er niet bij is verzet zich.
 - ▶ herfst: Concilie van Seleucia zonder echt resultaat.
 - Hilarius aanwezig.
 - Athanasius spreekt over gedateerde credo (= 4 Sirmium).
 - gezanten in bij keizer in Constantinopel uitgenodigd om Nicenum (Nicé) te ondertekenen (onderverstaan is Niceanum, zo werden zij misleid).
- 360 jan:
 - ▶ besluiten goedgekeurd op synode in Constantinopel.
 - ▶ alle bisschoppen moeten ondertekenen.

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 360: dit is het “einde” van de orthodoxie
 - ▶ zowel anhomoiannen, homoiousianen en orthodoxen veroordeeld,
 - ▶ goedgekeurd: homoianen (Acacius).
 - ▶ In feite wint het arianisme
 - via bv. Wulfila bij Wisigoten.
- slechts weinig verzet: alleen paus Liberius en Hilarius van Poitiers die terugkeerde in Gallië verzetten zich.
- grote verwarring.
- hier valt het woord van Hiëronymus; **“Ingemuit totus orbis et Arianum se esse miratus est.”**
- 361:
 - ▶ 26 nov. tegenbisschop Gregorius keert terug
 - ▶ 25 dec. wordt hij gedood bij opstand
 - ▶ nov. dood Constantius

Athanasius

Derde ballingschap (356-362)

- 362 amnestie onder keizer Julianus de afvallige (361-3):
 - ▶ alle bisschoppen kunnen terugkeren.
 - ▶ 21 feb Athanasius keert na zes jaar terug naar Alexandrië.
 - ▶ hij houdt synode te Alexandrië om de orthodoxie te bevestigen. (21 bisschoppen)
 - veroordeling: arianen, pneumatomachen, apollinaris.
 - milde houding tov terugkerende homoiousianen.
 - de besluiten stuurde hij rond.
 - zij werden aanvaard in Griekenland, Spanje, Gallië en Italië.
 - (nb. hypostasis duidelijk niet meer als synoniem voor ousia gezien maar als persoon).
 - vanaf nu is het arianisme definitief op terugtocht.

Athanasius

Vierde ballingschap

- 372 23 okt.: Athanasius moet vluchten omdat de keizer voor zijn ijver vreesde.
- 363 26 juni: dood van keizer Julianus.
 - ▶ Athanasius keert daarop terug naar Alexandrië.
 - ▶ eind van het jaar reist hij af naar Antiochië naar de nieuwe orthodoxe keizer Jovianus (uitgeroepen door troepen).
- 364 14 of 20 febr.: vertrek terug naar Alexandrië.
- 17 feb.: Jovianus verongelukt op weg naar Constantinopel

Athanasius

Vijfde ballingschap

- 364 5 mei: nieuwe keizer Valens (O. en ariiaan +378)
 - ▶ bisschoppen verbannen onder Constantius worden opnieuw verbannen
 - ▶ in het oosten hevige vervolging van de Niceanen én homoiousianen.
 - ▶ in het westen was orthodoxe keizer Valentinianus (364-375).
- de vervolging onder Valens bracht vele homoianen ertoe weer band met paus Liberius (352-366) en paus Damasus (366-384) te herstellen.
- 5 okt.: Athanasius moet vluchten
 - door een beroep op keizer te doen kon hij tot dan in Alexandrië blijven
 - ▶ hij zat voor vier maanden ondergedoken in een van de buitenwijken.

Athanasius

Terugkeer

- 366 febr.: door verontwaardiging van het volk mocht Athanasius terugkomen.
- 367: zijn **39ste paasbrief aan Serapion van Thmuis** heeft veel invloed en legt in feite de canon van de Bijbel definitief.
- 373: dood te Alexandrië in nacht van 2 op 3 mei.

Athanasius

Werken.

- ▶ Oratio contra gentes
- ▶ De incarnatione Verbi
- ▶ 3 Orationes contra Arianos
- ▶ Apologia contra Arianos (357)
- ▶ Apologia ad Constantium (357)
- ▶ Apologia de fuga sua (357)
- ▶ Historia Arianorum (358)
- ▶ Vita Antonii
- ▶ Brieven: fragmenten van feestbrieven (339-348)
- ▶ Exegetische werken (verloren).
- ▶ Epistula de synodis
- ▶ Epistula encyclica
- ▶ Vier brieven aan Serapion van Thmuis (ca 360)
- ▶ Paasbrieven aan Serapion van Tmuis nr. 39, 367 (= canon)

Einde